

LA ZOOTERÀPIA

Laura Pérez Pérez
INS Narcís Monturiol
Curs: 2n Batxillerat
Tutora: Teia Roca
17/01/2014

ÍNDEX

1. Introducció	3
2. Activitats Assistides amb Animals i Intervencions Assistides amb Animals	5
3. Origen històric de la zooteràpia	7
3.1. Origen històric de la Teràpia Assistida amb Dofins	10
4. Àrees i objectius que es treballen amb els animals	12
5. Animals de teràpia	13
6. Consideracions ètiques	13
7. Tipus de teràpies	14
7.1. Teràpia assistida amb cavalls (TAC)	15
7.1.1. Modalitats de TAC	16
7.1.2. Tècniques utilitzades en la TAC	17
7.1.3. Persones a les quals va adreçada la TAC	18
7.1.4. Beneficis de la TAC	18
7.1.5. Característiques d'un cavall de teràpia	20
7.2. Teràpia assistida amb dofins (TAD)	21
7.2.1. Beneficis de la TAD	22
7.2.2. Les sessions de TAD	22
7.2.3. Característiques del dofí de teràpia	23
7.3. Gos d'assistència	24
7.3.1. Gos d'avís	25
7.3.2. Gos de servei	25
7.3.3. Gos per a persones amb autisme	26
7.3.4. Gos pigall	26
7.3.5. Gos de senyalització de sons	27
7.3.6. Gos de teràpia	27
7.3.7. Beneficis del gos d'assistència	28
7.3.8. Selecció del gos d'assistència	28
7.3.9. Ensinstrament del gos d'assistència i mètode utilitzat	28
8. Part pràctica	29
8. Webgrafia	33
9. Bibliografia	35
10. Conclusions	36

1. INTRODUCCIÓ

He triat el tema de la Zooteràpia o Teràpia Assistida amb Animals perquè des de sempre m'han agradat molt i he trobat interessant qualsevol tema que estigués relacionat amb els animals, sobretot els que formen part de la nostra vida diària, com animals de companyia.

Amb aquest treball vull demostrar que els animals no tan sols ens serveixen com a companyia, entreteniment o aliment, sinó que posseeixen unes determinades característiques i qualitats beneficioses per l'ésser humà, i sense les quals moltes persones tant si tenen alguna discapacitat, ja sigui física o psíquica, o com si no en tenen cap, la seva qualitat de vida no seria la mateixa. Hi ha persones que han arribat a dependre tant d'un animal que no es podrien imaginar una manera de viure sense ell.

També vull demostrar si veritablement la Teràpia Assistida per Animals pot ser una alternativa eficaç davant el tractament tradicional de persones que pateixen algun trastorn, ja sigui psíquic o físic; o si les persones que no se sotmeten a aquest tipus de teràpia podrien dur a terme un tractament complet o trigarien més a assolir-lo, així com la millora de la seva qualitat de vida i la repercussió que té la teràpia en els medicaments o en els tractaments tradicionals.

El treball està estructurat en dues parts:

- a) Una part teòrica on parlaré de l'origen històric de la zooteràpia, dels principals animals que s'utilitzen, que són el cavall, el gos i el dofí; les característiques que es tenen en compte per la seva selecció, els seus beneficis i el procediment de les teràpies.
- b) Una part pràctica centrada en la Teràpia Assistida amb Cavalls, ja que he tingut l'oportunitat de realitzar un curs de voluntariat com auxiliar d'equinoterapeuta al centre d'equinoteràpia Mas Alba (Girona) i explicaré les diferents modalitats d'equinoteràpia, com es programen i es realitzen les sessions així com la seva estructura, les persones que hi ha implicades, el material utilitzat en les sessions i l'equipament del cavall, les tècniques que s'utilitzen segons la sessió i les funcions de l'Auxiliar d'equinoterapeuta.

La metodologia que he utilitzat per realitzar el treball han sigut les entrevistes, la primera a una professional equinoterapeuta, psicòloga i terapeuta ocupacional, i la segona als responsables d'una usuària en tractament al centre d'equinoteràpia, amb la segona entrevista només he pogut obtenir informació molt bàsica, ja que es tracta d'un tema molt personal i les preguntes han estat molt limitades.

La recerca bibliogràfica ha estat principalment d'Internet i d'algun llibre. També he realitzat un glossari on es defineixen aquelles paraules més tècniques i que tenen un significat en l'àmbit científic com les diferents malalties. Les paraules que he definit en el glossari les he remarcat amb un asterisc en el treball.

He introduït annexes que inclouen el glossari, una ampliació dels mètodes que s'utilitzen per seleccionar i ensinistrar els gossos de servei i quatre notícies sobre estudis realitzats que demostren els beneficis que aporten els animals de companyia a la nostra vida diària. També hi he inclòs les dues entrevistes, el dossier que ens van facilitar durant el curs de voluntariat com Auxiliar d'Equinoterapeuta i que explica les funcions, deures i obligacions de l'auxiliar. Finalment he introduït alguns tríptics de diversos centres on es realitzen aquests tipus de teràpia.

Sé que en un futur em dedicaré a treballar amb els animals i aquest treball m'ajudarà a decidir en quin àmbit.

2. ACTIVITATS ASSISTIDES AMB ANIMALS I INTERVENCIONS ASSISTIDES AMB ANIMALS

Hi ha dos grans grups en el camp de les interaccions entre animals i persones:

- a) **Activitats Assistides amb Animals (AAA):** ens donen l'oportunitat de millorar la qualitat de vida d'una persona aportant diversos beneficis com la motivació i beneficis socials i/o terapèutics i sense necessitat de ser avaluades ni planificades prèviament, es poden dur a terme col·lectivament i amb un o més animals entrenats que compleixin els requisits necessaris per aquest tipus d'activitats.

Un exemple és la visita d'animals (normalment gossos) en centres geriàtrics; l'animal estimula* les persones ajudant a la socialització* entre elles.

Imatge 1: exemple d'AAA al Centre Geriàtric Brot de Ginjol (Marratxí, Mallorca): un Golden Retriever duent a terme una habilitat (passar per dins dels aros), les persones interactuen amb l'animal.

- b) **Intervencions Assistides amb Animals (IAA):** són programes que han estat dissenyats, desenvolupats i avaluats per un professional de la salut o l'educació per promoure millores en el funcionament físic, social, emocional i/o cognitiu* de l'usuari; prèviament s'han marcat uns objectius específics per cada usuari.

Són exercicis terapèutics aplicats en sessions, l'usuari rep un seguiment i una programació en aquestes sessions amb la finalitat de millorar la seva qualitat de vida. Dins les IAA hi trobem:

- **Teràpia Assistida amb Animals (TAA):** la Teràpia Assistida amb Animals és una branca de tractament terapèutic pels éssers humans, dirigida per un professional que documenta, avalua i marca els objectius específics del tractament, en el qual un animal que ha de complir unes característiques determinades, col·labora i forma part del procés de tractament per pacients de totes les edats que tinguin malalties que els debilitin i els afectin física, social, emocional i cognitivament.

Exemple: L'ús de cavalls amb una persona que pateix paràlisi cerebral*: l'escalfor corporal de l'animal relaxa els seus músculs afavorint-ne el moviment.

- **Educació Assistida amb Animals (EAA):** consisteix en l'ús d'animals, normalment gossos, per estimular i facilitar l'aprenentatge de diferents matèries en nens de centres d'educació infantil fins a centres d'educació especial.

Mitjançant jocs i comportaments actius i passius l'animal serveix d'esquer per ensenyar els diferents continguts pedagògics.

Els educadors de l'animal i els educadors dels centres educatius i institucions amb les quals es realitzen els diferents projectes es posen d'acord fixant uns continguts pedagògics. L'objectiu dels exercicis és captar l'atenció dels alumnes i millorar l'aprenentatge de les matèries fixades.

Imatge 2: exemple d'EAA en un centre d'educació infantil: un Golden Retriever facilitant la motivació per la lectura als alumnes.

En tots els casos, l'animal o animals utilitzats requereixen unes característiques i principis aptes per dur a terme aquestes activitats.

3. ORIGEN HISTÒRIC DE LA ZOOTHERÀPIA

Els primers indicis de la Teràpia Assistida amb Animals procedeixen de l'Asil de York, fundat al 1796 a Anglaterra per William Tuke (1732-1822), que va ser pioner en el tractament de malalties mentals a finals del segle XVII a Anglaterra.

Tuke va començar a realitzar teràpies amb persones que patien alguna malaltia mental* utilitzant petits animals que es trobaven al mateix centre: conills, gallines i altres animals de granja, ja que intuïa que els podien proporcionar valors humans als malalts de tipus emocional i va observar que els pacients presentaven més autocontrol si hi havia criatures més dèbils que depenien d'ells. La finalitat d'aquest tractament era promoure una interacció* positiva entre l'home i l'animal de manera que es generava una forma innocent de plaer, el qual comportava un estímul de sentiments socials i benèvols del pacient.

Aquest fet va comportar l'ús d'animals en teràpies per la millora de les alteracions físiques i psíquiques de les persones.

Per altra banda, a Bethel, una institució situada a Bieldfield (Alemanya) fundada al 1867 pel tractament de pacients amb epilèpsia* va incorporar també animals de granja i utilitzava gossos pel tractament de l'epilèpsia, ja que les persones, abans de presentar un atac epilèptic*, manifesten canvis químics que són detectats per l'animal mitjançant l'olfacte. Això fa possible saber en quin moment l'individu pot patir un atac epilèptic.

Al 1944, a Pawling (Nova York) va ser el primer lloc dels Estats Units que es van utilitzar els animals com ajuda terapèutica a l'Hospital per Convalescents de la Força Aèria de l'Exèrcit quan un tinent amb una greu ferida a la cama havia de romandre internat durant un llarg període de temps i va comunicar a l'hospital el desig de tenir un animal de companyia. La direcció de l'hospital li va entregar un cadell de Pastor Alemany anomenat Fitz.

Gràcies al gos, el pacient va augmentar el seu interès, la seva seguretat i responsabilitat pel fet d'haver d'ocupar-se de l'animal. Aquest fet va provocar una demanada d'animals de companyia entre la resta de pacients.

Amb el suport de la Creu Roja Americana es van introduir animals de granja, petits amfibis i rèptils com a distracció dels intensos programes terapèutics als quals se sotmetien els aviadors, així es recuperaven de les conseqüències físiques i psicològiques de la guerra.

Imatge 3: aviador de l' "Army Air Convalescent Center" amb el Pastor Alemany Fitz

Al 1947 el Dr. Samuel B. Ross va fundar el centre Green Chimneys prop de Nova York, que es dedica a la reeducació infantil i juvenil mitjançant Activitats i Teràpies Assistides amb Animals; s'ha convertit en la institució mundial més prestigiosa.

El psiquiatre infantil nord-americà Boris Levinson va utilitzar el terme TAA 1953 quan va observar, en la seva consulta durant una sessió de teràpia amb un nen autista* que el seu gos va cridar l'atenció del pacient fins que va provocar-li el desig d'interactuar, a partir d'aquell moment va introduir el gos en les seves teràpies amb altres pacients introvertits*.

A principis dels anys seixanta, Levinson va escriure les experiències viscudes amb el seu gos Gingles on explicava que l'animal actuava com a catalitzador*, feia que els pacients introvertits perdessin les inhibicions i les pors tot afavorint la comunicació.

Una de les frases presents en un llibre que va escriure al 1969 i que la Fundació Purina va reeditar al 1995 amb el títol: *Psicoteràpia* Infantil Assistida per Animals* deia: "l'animal resulta ser quelcom màgic que estimula al nen"; parla de tres condicions del paper de l'animal:

- a) Com a mediador terapèutic*.
- b) Font de contacte físic, afecte i acceptació incondicional.
- c) Proporciona al nen un escenari per considerar-se “rei i amo”, mai desafiat gràcies al contacte amb éssers vius que els considera inferiors a ell.

Va presentar els seus resultats en una convenció a la resta de la professió mèdica. Posteriorment molts psiquiatres i psicòlegs infantils van afirmar que havien viscut experiències similars amb animals de companyia. A partir d'aquell moment centres de teràpia infantil es van oferir en investigacions sobre la influència dels animals de companyia en la salut humana; s'han trobat beneficis en l'aspecte físic com la reducció de la pressió arterial, l'enfortiment dels músculs i la recuperació dels malalts cardíacs; en l'aspecte mental com la disminució de l'ansietat* i l'estrès* i la millora de l'estat d'ànim; i pel que fa a l'aspecte social, facilita la interacció amb altres persones i estimula el diàleg.

Al 1966 Erling Stordahl, un camperol i cantant noruec, va fundar el centre Beitostolen, a Noruega, el qual es dedicava a la rehabilitació* de persones discapacitades* amb la intervenció de gossos i cavalls amb l'objectiu que els animals motivessin als pacients a fer esport.

En la dècada dels 70, Sam i Elisabeth Corson van continuar els treballs d'interacció entre joves i animals de companyia des de l'hospital de la Universitat Estatal d'Ohio (EEUU), assenyalant que els gossos actuaven com catalitzadors socials, creant una connexió positiva entre el pacient i el metge. Els Corson van expandir el seu treball en la Clínica Castle, a Millesburg, Ohio. La interacció amb animals va promoure l'autoconfiança i va incrementar la responsabilitat* entre els pacients, també facilitaven la seva interacció social.

Al 1974, el Centre Forense Oakwood (Ohio, EEUU) va crear el primer programa estructurat per relacionar animals amb reclosos i va observar que els pacients amb animals necessitaven la meitat de la medicació, el seu comportament era menys violent i no es van registrar intents de suïcidi.

Al 1970-1980 a Denver “American Humane Association Hearing Dog Program” i a San Francisco “SPCA Hearing Dog Program” als EEUU van sorgir les primeres escoles d'entrenament del gos de senyalització de sons.

I al 1982 sorgeix l'escola d'entrenament més antiga d'Europa a Oxford-shire (Gran Bretanya)

“Hearing Dog for the Deaf People”.

Per altra banda també hi ha estudis importants que s'han dut a terme sobre els beneficis que comporta tenir un animal de companyia; són els següents:

- a) Erika Friedmann i Sue Thomas van realitzar un estudi referent a la salut cardiovascular al 1995, el «*Pet Ownership, Social Support, and One-year Survival after Acute Myocardial Infarction in the Cardiac Arrhythmia Suppression Trial (CAST)*», que demostra que un alt suport social i el fet de tenir animals de companyia tendeixen a assolir una taxa d'un any de supervivència independentment de la gravetat de l'atac cardiovascular i d'altres factors demogràfics i psicosocials: en amos de gossos existia menys probabilitat de mort durant l'any posterior a un atac de cor que les persones que no tenien l'animal.
- b) Des de 1977 els doctors Aaron Katcher i Alan Beck de la Facultat de Veterinària de la Universitat de Pennsylvania van ser pioners en l'estudi de la importància del vincle entre les persones i animals de companyia pel benestar físic, des d'aquell moment la TAA s'ha aplicat amb èxit en molts països, a Espanya va ser introduïda per la Fundació Purina.

3.1. ORIGEN HISTÒRIC DE LA TERÀPIA ASSISTIDA AMB DOFINS

Als anys cinquanta l'estadounidenc John Lilly, un metge i psicoanalista, investigador científic i pioner en l'intent de comunicar-se amb dofins va treballar amb nens amb trastorns neurològics fent-los jugar amb dofins i va registrar els canvis que experimentaven mitjançant un electroencefalograma*.

David Cole, científic estadounidenc, va formular la hipòtesi cavitacional, la qual fa referència a què el so del dofí emet freqüències ultrasòniques que estimulen el Sistema Nerviós Central* (SNC) de l'usuari, això estimula l'alliberament d'hormones lligades a la relaxació i disminució del dolor com les endorfines*.

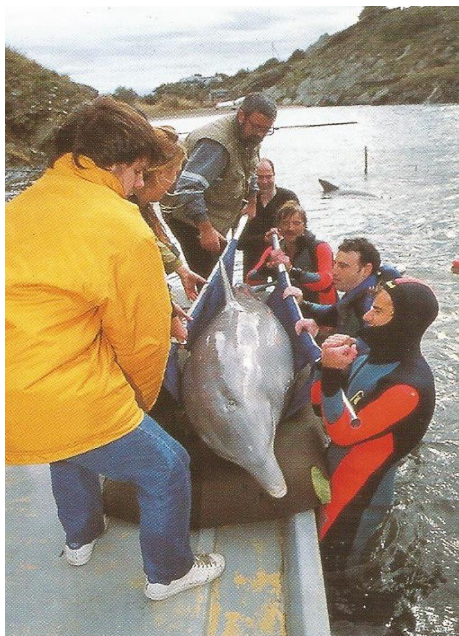
El Dr. Horace Doobs va ser el primer a utilitzar la Teràpia Assistida amb Dofins al 1976. Consistia a portar un grup de persones amb fortes tensions laborals a alta mar perquè entressin en contacte amb dofins amb l'objectiu de trobar tranquil·litat i poder eliminar l'estrès.

Després d'això, Dobbs va sotmetre a aquestes persones a anàlisi de sang i com a resultat es podia observar un augment de la quantitat d'endorfines.

Al 1993 el veterinari català Augusto Bernagué va capturar quatre dofins a les costes de Cuba, eren dos mascles (Maciste i Hango) i dues femelles (Brenda i Chiquita) i els va traslladar fins a les platges de Varadero durant sis mesos perquè s'aclimatessin en condicions de semilibertat*.

Els animals van ser traslladats amb camió fins a l'Havana, en avió fins a Madrid i finalment en helicòpter fins a Cadaqués, concretament a la cala Els Calders. Durant tot el trajecte estaven recoberts amb matalassos d'espuma i amb tovalloles humides i vaselina per evitar la seva deshidratació.

Un cop habituats els va fer servir com a model viu perquè els nens es familiaritzessin amb el seu estudi i seguidament va procedir al tractament de menors amb deficiències psíquiques i educació ambiental.

Imatge 4: trasllat dels dofins Maciste, Chango, Brenda i Chiquita a la cala Es Calders (Cadaqués)

Va ser la primera experiència d'aquestes característiques a Europa. Però Augusto Bernagué tenia intenció d'arribar més lluny amb el seu projecte: volia retirar les barreres que separaven el mar obert amb els dofins un cop aquests estiguessin completament adaptats a la seva nova vida perquè poguessin col·laborar en algunes tasques que es feien en alta mar com el rescat de naufragats.

Malauradament uns anys després els habitants de Cadaqués que tenien embarcacions van començar a expressar el seu malestar, ja que es restringia l'ús de motors en certes àrees de la zona, les queixes no cessaven i anaven per sobre del benestar de les generacions futures i de l'educació i tractament de discapacitats. Finalment els dofins van haver de ser traslladats a un altre lloc.

4. ÀREES I OBJECTIUS QUE ES TREBALLEN AMB ELS ANIMALS

Amb un animal es poden treballar les següents àrees i objectius:

- a) **Àrea psicològica i cognitiva:** incrementar la capacitat de parar atenció, l'autoestima*, la confiança en un mateix, la memòria i la concentració.
- b) **Àrea de conducta:** augment de la flexibilitat mental*, de la capacitat d'anticipar esdeveniments, de respondre al nom quan se li crida, de la tolerància a la frustració, paciència, control o reducció de les conductes de fugida*, reducció de les conductes estereotipades*.
- c) **Àrea de comunicació i del llenguatge:** facilitació de la comunicació i del llenguatge, increment del vocabulari, construcció correcta de les frases, millora de l'articulació de les paraules.
- d) **Àrea d'aprenentatge:** expressió i reconeixement d'emocions, dels conceptes espacials (dins, fora, sobre, a sota), dels conceptes temporals (ara, després) i d'altres conceptes com els colors, la mida, les formes, etc.
- e) **Àrea de socialització:** desenvolupament del respecte, increment de les relacions afectives, comprensió i seguiment d'instruccions, fórmules socials (salut, comiat), acceptar el contacte i la companyia dels altres, demanar ajuda.
- f) **Ària psicomotora:** augment de l'activitat, de la motricitat fina* i gruixuda*, de l'esquema corporal* i de la lateralitat*.
- g) **Ària d'autonomia personal:** seguir uns hàbits d'higiene, vestir-se i desvestir-se, recollir els objectes personals i seguir una seqüència d'accions en general.

5. ANIMALS DE TERÀPIA

En l'ús d'animals com agents terapèutics podem diferenciar entre els que viuen dins d'institucions o centres com residències per persones amb discapacitat intel·lectual o trastorns mentals, presoners i centres correccionals per menors, etc. I els que tenen les seves trobades amb persones mitjançant visites.

Les visites poden ser de dues maneres: que els animals i els seus guies es desplacin als llocs anteriorment mencionats, cases particulars o hospitals com és el cas dels gossos d'assistència; o que les persones es desplacin als centres per trobar-se amb els animals en el cas de la Teràpia Assistida amb Dofins o la Teràpia Assistida amb Cavalls.

6. CONSIDERACIONS ÈTIQUES

- a) Els animals han de complir la rutina diària del mateix centre. El seu benestar depèn del personal i/o residents de la institució. Solen tenir més d'una persona de referència al centre.
- b) Han d'estar ben mantinguts, la qual cosa comporta l'adequada disponibilitat d'aigua i aliment, allotjament, exercici, atenció veterinària i control de la salut i interacció social que no formi part de la seva feina com a co-terapeutes.
- c) L'horari de treball de l'animal ha de ser limitat i ben planificat, també ha de tenir dies de descans.
- d) Les sessions de teràpia han de tenir desenvolupat un programa de supervisió i resposta als possibles problemes que puguin sorgir.
- e) En les AAA, en cas d'haver-hi persones al·lèrgiques a l'animal, que li tinguin por o que simplement no vulguin formar part del programa, s'ha d'evitar el contacte amb l'animal.

7. TIPUS DE TERÀPIES

Els animals que s'utilitzen amb més freqüència són els gossos, els cavalls i els dofins; no obstant això es poden utilitzar gairebé tots els animals com els gats i altres espècies petites.

- a) **Gat:** s'utilitza bàsicament en les AAA. El seu comportament tranquil, silenciós i inalterable transmet tranquil·litat i relaxació, per tant afavoreix uns nivells baixos de pressió sanguínia i contribueix a disminuir el nivell d'estrès i ansietat de les persones. És ideal per persones que viuen soles i tenen una vida agitada. També s'utilitza en problemes psicomotors*, en la socialització, l'alzheimer i problemes cardíacs i com animal de companya en residències geriàtriques.
- b) **Altres espècies petites:** per la seva mida afavoreix a les persones amb problemes de motricitat, ja que han d'exercir moviments curosos per no fer-los mal, com per exemple els conills.
- c) **Animals de granja:** s'utilitzen en AAA pel fet de que són animals inofensius i el seu instint és de fugida i per tant eviten el contacte humà, aquest fet provoca que l'usuari s'hagi d'esforçar per aconseguir la confiança de l'animal. Per les persones que estiguin en constant pànic i inseguretat en elles mateixes el fet de donar afecte a un altre ésser més espantat que elles proporciona un augment d'autoestima i autoconfiança per controlar la por.

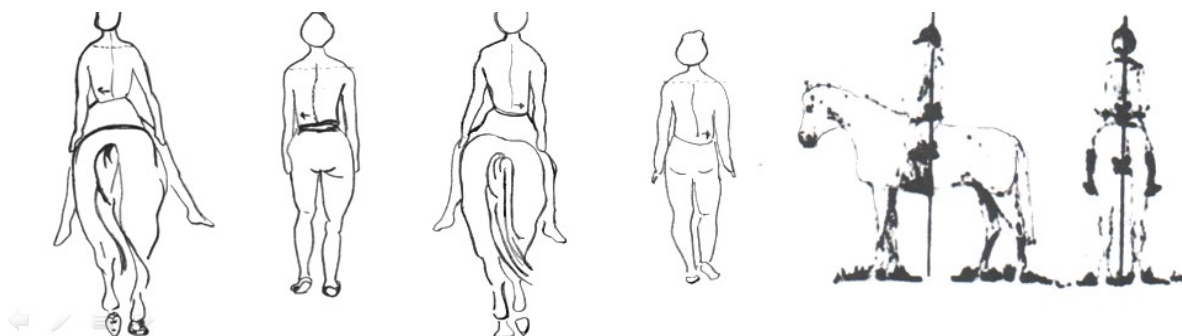
7.1. TERÀPIA ASSISTIDA AMB CAVALLS (TAC)

És una disciplina terapèutica que empra els principis del cavall i les tècniques d'equitació per l'obtenció d'objectius terapèutics*.

El cavall és un mediador terapèutic*. L'objectiu és aportar beneficis en el desenvolupament físic, psicològic, social, emocional, ocupacional de les persones amb i sense discapacitat.

L'animal té tres principis bàsics que beneficien l'usuari:

- a) **Transmissió de l'escalfor corporal:** la temperatura corporal del cavall, és d'uns 37-38°C, que es transmet directament al cos de l'usuari ajudant a relaxar la seva musculatura, lligaments i estimular la sensoperació tàctil*.
- b) **Transmissió dels impulsos rítmics:** són provocats pels músculs lumbar i ventral de l'animal, es propaguen a través de la columna vertebral fins al cap provocant reaccions d'equilibri i el redreçament del tronc.
- c) **Transmissió d'un patró de locomoció equivalent al patró fisiològic de la marxa humana:** la marxa del cavall és la mateixa que la marxa humana, a través del dors del cavall es transmeten una sèrie d'oscil·lacions tridimensionals* al cos de la persona que munta tot atorgant-li un patró de locomoció* que el SNC registra i automatitza.

Imatge 5: transmissió del patró de locomoció del cavall

La teràpia s'organitza en sessions, cada sessió té una durada de 60 minuts, 10 dels quals es dediquen a parlar amb els responsables de l'usuari sobre la seva evolució; els 50 minuts restants es fan les activitats específiques i prèviament planejades per a cada usuari. Rere les sessions hi intervé un equip que estudia l'evolució i les millores de l'usuari.

7.1.1. MODALITATS DE TAC

- a) **Hipoteràpia:** va destinada a usuaris que no tenen acció sobre el cavall. Es tracta de persones més afectades tant física com cognitivament.
- b) **Equitació terapèutica:** va destinada a usuaris que puguin realitzar alguna acció sobre l'animal, el pacient té una afectació més baixa que en el cas anterior.
- c) **Equitació social:** va destinada a usuaris amb problemes d'adaptació social, és la combinació entre l'aplicació de la tècnica d'equitació, la relació que s'estableix entre el cavall i l'usuari; ajuda a aquestes persones a superar els seus conflictes i així integrar-se d'una manera normalitzada a la societat.
- d) **Equitació adaptada:** va dirigida a persones que practiquen l'equitació com a esport i necessiten adaptacions per muntar a cavall.

Imatge 6: sessió d'hipoteràpia a un usuari al Centre d'Equinoteràpia Mas Alba

7.1.2. TÈCNiques UTILITZADES EN LA TAC

- a) **Volteig:** consisteix a realitzar acrobàcies senzilles sobre el dors del cavall.
- b) **Back riding:** l'equinoterapeuta s'asseu darrere del pacient per donar-li estabilitat i suport durant la monta.
- c) **Peu a terra:** enriqueix la coordinació, atenció, expressió corporal.
- d) **Psicoteràpia Assistida per Equins (PAE):** s'utilitza bàsicament en teràpies familiars i problemes emocionals. A partir de certs materials que representen quelcom important pels usuaris (una situació a la vida, un sentiment, un objecte, etc.) es va reconstruint la vida de l'usuari tot centrant-se i reflexionant en aquells elements que representen algun moment de debilitat de la vida de la persona.

Imatge 7: exemple de Back riding en una sessió al centre d'equinoteràpia Mas Alba

7.1.3. PERSONES A LES QUALS VA ADREÇADA LA TAC

La TAC va dirigida a persones a partir de quatre anys que tinguin una afectació física, psicològica, cognitiva i de comunicació social:

- a) Patologies neurològiques*: esclerosi múltiple*, paràlisi cerebral, hemiplegies* i poliomielitis*.
- b) Trastorns mentals i psiquiàtrics com la Depressió Major*, Trastorn d'Ansietat Generalitzada*, Esquizofrènia*, Trastorns psicòtics que estiguin estabilitzats mèdicament.
- c) Retard mental* lleu i moderat.
- d) Trastorns de l'Espectre Autista* i d'Asperger*.
- e) Síndrome de Down.*
- f) Dificultats escolars: aprenentatge, atenció, concentració, TDAH*, fracàs escolar i desmotivació.
- g) Retard psicomotor*.
- h) Discapacitat auditiva, visual i sensorial
- i) Problemes conductuals i d'adaptació social.
- j) Trastorns emocionals.
- k) Malalties neurodegeneratives*.
- l) Alteracions alimentàries (anorèxia* i bulímia*).
- m) Trastorn Generalitzat de Desenvolupament*.

7.1.4. BENEFICIS DE LA TAC

En l'àmbit físic:

- a) Millora l'equilibri vertical i horitzontal*.
- b) Mantenir el tronc dret a tenir un control i un hàbit postural correcte.
- c) Millora la correcta deambulació.
- d) Regula el to muscular.
- e) Disminueix l'espasticitat* dels membres inferiors.
- f) Incrementa l'elasticitat i l'agilitat.
- g) Proporciona estímuls als sistemes somato-sensorial* i motriu.

- h) Millora la coordinació motriu*, els reflexos i la planificació motora*.
- i) Millora la percepció de l'esquema corporal* i afavoreix l'adquisició de lateralitat*.
- j) Redueix els patrons de moviments anormals i augmenta els patrons de moviment normal.
- k) Afavoreix la circulació sanguínia.
- l) Afavoreix la mobilitat de les articulacions de la columna i la pelvis.

En l'àmbit psicològic i cognitiu

- a) Millora l'autoestima, l'autoconfiança i l'autocontrol
- b) Millora la capacitat d'atenció, concentració i memòria
- c) Promou el sentiment de respecte i la responsabilitat.
- d) Afavoreix la ubicació en l'espai i el temps.

En l'àmbit de comunicació i llenguatge

- a) Millora la comunicació verbal* i no verbal*.
- b) Proporciona un nou vocabulari.
- c) Desenvolupa la comunicació en grup.

En l'àmbit social

- a) Afavoreix la integració social.
- b) Potencia la socialització fora de l'àmbit familiar i/o escolar.
- c) Millora el contacte social.
- d) Proporciona vincles d'amistat.

7.1.5. CARACTERÍSTIQUES D'UN CAVALL DE TERÀPIA

L'animal ha de tenir un caràcter tranquil, dòcil i obediènt. Ha d'estar ben preparat per les diferents activitats que es desenvolupen en les sessions i acostumat als sorolls, materials i elements que s'utilitzen en les teràpies.

Per escollir el cavall adient, aquest ha de ser treballat per un especialista en equitació que determini el seu caràcter i comportament. Normalment s'utilitza la raça fiorda.

L'animal ha de tenir un treball constant, regulat per un horari que inclou dies de descans que són imprescindibles per la seva salut psicològica. Ha d'estar en semilibertat i en manada, ja que és un animal gregari i necessita desenvolupar el seu rol social dins d'aquesta.

Imatge 8: cavall de raça fiorda

7.2. TERÀPIA ASSISTIDA AMB DOFINS (TAD)

És una disciplina terapèutica que consisteix en la interacció de l'ésser humà amb dofins on hi intervé un terapeuta.

La TAD és una forma de teràpia únicament funcional, no té com a objectiu prevenir ni curar malalties, sinó rehabilitar i/o estimular a persones amb desordres en el Sistema Nerviós Central o amb trastorns psíquics com Autisme, Síndrome de Down, Paràlisi Cerebral, Trastorn per Dèficit d'Atenció, trastorns del llenguatge, d'aprenentatge, d'ansietat, depressió, estrès, desintoxicació de drogues, anorèxia, bulímia entre d'altres.

El sistema de comunicació propi dels dofins transmet ones ultrasòniques* d'alta freqüència i diversa amplitud que s'estenen per tot el cos de l'usuari i operen sobre el sistema nerviós, estimula la producció de neurotransmissors* de manera que s'activen aquelles neurones que estaven inactivades i la propagació de la sinapsi*, així s'estimulen els dos hemisferis cerebrals.

Paral·lelament, el fet que aquesta teràpia es realitzi dins l'aigua, aquesta com agent natural, causa la relaxació en l'usuari i això estimula la secreció d'endorfines.

Una alternativa de la TAD és el *ciberdofi*: és la TAD virtual i consisteix en què l'usuari, estirat en un matalàs de medi aquós, escolta sons de dofins per uns altaveus mentre que a través d'unes ulleres de realitat virtual es veu envoltat d'aquests animals.

7.2.1. BENEFICIS DE LA TAD

- a) Millora la coordinació motora, l'estat d'ànim, el contacte social, la capacitat de parar atenció, i el llenguatge.
- b) Millora els problemes nerviosos.
- c) Redueix les molèsties generades durant l'embaràs i estimula el sistema nerviós del nadó.
- d) Incrementa la seguretat en un mateix i l'autocontrol i l'interès a relacionar-se amb l'entorn.
- e) Millora de la qualitat de vida del pacient i la de la seva família.

7.2.2. LES SESSIONS DE TAD

Per dur a terme la Teràpia Assistida amb Dofins s'han de seguir unes pautes avaluades per un professional:

Primer la família es posa en contacte amb el centre que ofereix aquesta teràpia facilitant els antecedents i el diagnòstic de l'usuari. La família es coordina amb el centre per adjudicar un calendari.

Abans de què la persona iniciï la teràpia, s'ha de sotmetre a una valoració mèdica que verifiqui si està en condicions per dur-la a terme.

La teràpia consta de sis sessions de quinze minuts cadascuna un dia a la setmana. Un terapeuta dirigeix les sessions i treballa conjuntament amb l'usuari i el dofí.

Al final de cada sessió se'n fa una avaluació i s'especifiquen els canvis o variacions de l'usuari.

Al final del tractament el terapeuta fa el balanç dels resultats obtinguts o una valoració neurològica que indica l'estat de l'usuari i si és necessari continuar amb la teràpia.

Les sessions consisteixen en banys de contacte mitjançant exercicis, jocs i el contacte entre el dofí i l'usuari.

Imatge 9: sessió de Teràpia Assistida amb Dofins al centre de Teràpia Assistida amb Dofins a Mundomar (Benidorm)

7.2.3. CARACTERÍSTIQUES DEL DOFÍ DE TERÀPIA

L'espècie de dofí utilitzada en la teràpia és *Tursiops truncatus*; d'aquesta espècie existeixen dos tipus:

- a) **Costaner:** és més petit i bastant resident. Habita al litoral, normalment a partir de 20 metres, associat a estuaris i rics. Presenta una escassa mobilitat.
- b) **Oceànic:** és més robust i realitza certes migracions estacionals. Viu a mar obert, més enllà de la plataforma continental, busca afloraments de plàncton* i zones riques en nutrients que són les que atrauen la majoria d'espècies de peixos amb interès comercial. Això ha provocat que molts pescadors segueixin les evolucions d'aquests dofins per localitzar les millors zones de pesca.

Imatge 10: Tursiops truncatus

7.3. GOS D'ASSISTÈNCIA

En aquest apartat no només m'he centrat en la Teràpia Assistida amb Gossos, ja que amb aquest animal es poden dur a terme múltiples funcions que beneficien a les persones amb discapacitat.

Un gos d'assistència és aquell que ha estat educat i ensinistrat en un centre especialitzat, i és oficialment reconegut per a donar servei i assistir a persones amb discapacitat visual, auditiva, física, amb autisme o determinades malalties. Les races més utilitzades són el Pastor Alemany, el Golden Retriever i el Labrador Retriever (*Canis familiaris*).

Imatge 11: Pastor Alemany

Imatge 12: Golden Retriever

Imatge 13: Labrador Retriever

Hi ha diferents tipus de gos d'assistència segons la seva funció:

7.3.1. GOS D'AVÍS

És un gos d'assistència educat i ensinistrat per donar una alerta mèdica a les persones que pateixen epilèpsia, diabetis* o altres malalties apoplèjiques*.

L'animal identifica i assenyalava els canvis olorosos associats al posterior patiment d'un atac, alertant mitjançant el lladruc, el contacte físic o l'activació d'un sistema mèdic d'emergència, que succeirà alguna cosa imminent i assistint al seu usuari.

7.3.2. GOS DE SERVEI

És un gos d'assistència que ha estat educat i ensinistrat per ajudar en les activitats de la vida diària, tant a l'entorn privat com a l'entorn extern a les persones amb una discapacitat física.

Tasques específiques del gos de servei:

- a) Encendre i apagar llums.
- b) Obrir i tancar portes.
- c) Buscar, localitzar i portar objectes.
- d) Obrir i tancar calaixos
- e) Desvestir l'usuari

Imatge 14: gos de servei portant un objecte a l'usuari

7.3.3. GOS PER A PERSONES AMB AUTISME

És un gos d'assistència educat i ensinistrat per tenir cura de la integritat física*, controlar situacions d'emergència i guiar la persona amb aquesta discapacitat.

Els objectius del gos per a persones amb autisme són:

- e) Conductes disruptives:* evitar conductes de fuga
- f) Reducció de conductes estereotipades*
- g) Seguretat i prevenció d'accidents
- h) Millorar la qualitat de vida tant de l'usuari com la de la família
- i) Integració social en nous entorns
- j) Millorar la qualitat de vida tant de l'usuari com la de la família
- k) Integració social en nous entorns

7.3.4. GOS PIGALL

És un gos d'assistència que esta educat i ensinistrat per guiar una persona amb discapacitat visual.

El gos pigall és un instrument de mobilitat personal; la persona cega no té contacte físic amb l'entorn, s'eliminen les referències tàctils que es poden obtenir amb el bastó i ha d'utilitzar les referències auditives o canvis de superfície per poder determinar la seva situació a l'entorn.

Imatge 15: gos pigall guiant una persona amb discapacitat visual

7.3.5. GOS DE SENYALITZACIÓ DE SONS

És un gos d'assistència que ha estat educat i ensinistrat per avisar les persones amb discapacitat auditiva de diferents sons i indicar-li la font de procedència.

Les funcions d'aquest tipus de gos són:

- a) Alertar dels diversos sons en interiors (timbre, despertador, electrodomèstics, telèfons, etc.)
- b) Alertar dels sons en exteriors: (algú que crida a l'usuari, clàxon de tràfic, etc.)
- c) Proporcionar seguretat avisant quan hi ha senyals de perill com una alarma d'incendis.

7.3.6. GOS DE TERÀPIA

Un gos de teràpia és el que ha passat per un procés de selecció, entrenament i ensinistrament específic per integrar-se en un programa terapèutic o educatiu com a eina al servei del professional per aconseguir els objectius marcats d'una manera més ràpida. Tot això encaminat a la millora de la qualitat de vida i la integració social de les persones amb discapacitat o necessitats especials.

El gos ha de tenir un caràcter tranquil, sociable i ha de ser totalment previsible en el seu comportament, ha de deixar-se manipular per qualsevol persona, ja sigui coneguda o no, sense que reaccioni de forma agressiva i sense limitacions al respecte.

Es descarta qualsevol gos que tingui problemes de comportament, agressivitat, pors o fòbies, conductes anormals, patologies, etc.

Imatge 16: sessió de Teràpia Assistida amb Gossos en què la usuària realitza un exercici amb aros juntament amb la terapeuta i del gos de teràpia

7.3.7. BENEFICIS DEL GOS D'ASSISTÈNCIA

El gos d'assistència genera un sentiment d'independència i seguretat fent que l'usuari es desenvolupi amb més llibertat, de la mateixa manera que elimina moltes inseguretats, ja que tenint el gos en públic ajuda que altres persones s'adonin que l'usuari té alguna discapacitat i pugui necessitar ajuda en algun moment.

L'usuari també guanya percepció quan observa els moviments, el comportament i el llenguatge corporal del gos, tot això pot fer entendre a l'usuari que està passant alguna cosa al seu voltant quan el gos miri en la direcció del focus, així la persona també mirarà en aquella direcció advertint en cas que pugui succeir alguna cosa. Fa possible que els usuaris tinguin un major control sobre l'entorn.

7.3.8. SELECCIÓ DEL GOS D'ASSISTÈNCIA

Normalment s'utilitzen races com el Pastor Alemany, el Labrador Retriever i el Golden Retriever.

El moment per escollir un cadell és quan aquest té entre vuit i dotze setmanes d'edat, encara que prèviament es realitzen diverses proves per conèixer el seu temperament:

- a) Test de Campbell, que es realitza a les set setmanes d'edat i permet conèixer i preveure el temperament i el futur caràcter de l'animal. (annex B)
- b) Test de Liakhoff, que es realitza quan l'animal ja té uns mesos d'edat. Aquesta prova serveix per esbrinar si el gos és apte per treballar en alguna modalitat d'entrenament més específica. (Annex C)

7.3.9. ENSINISTRAMENT DEL GOS D'ASSISTÈNCIA I MÈTODE UTILITZAT

L'ensinistrament d'un gos d'assistència està compost de dues parts: l'obediència bàsica general i l'entrenament específic. (Annex D). En tot el procés educatiu i d'ensinistrament s'han d'utilitzar els reforços positius i els càstigs negatius; un reforç és el fet que una conducta es repeteixi i el càstig, que s'extingeixi. En el primer cas es tracta d'oferir un estímul agradable per tal que la conducta de l'animal persisteixi. En el segon cas es priva d'un estímul agradable per a l'animal, com ara el menjar o els jocs, per tal que disminueixi la conducta de l'animal.

8. PART PRÀCTICA

El meu treball pràctic consta de:

- a) Contacte amb un centre especialitzat en Teràpia Assistida amb Cavalls on vaig fer entrevistes tant a especialistes en el camp d'aquesta teràpia com a usuaris o responsables dels usuaris sotmesos a la TAC
- b) Observació i participació en les sessions de TAC

Per fer el primer contacte, vaig buscar informació per internet del Centre d'Equinoteràpia Mas Alba, a Terradelles (Girona), centre del qual ja en tenia coneixement perquè vaig assistir a una conferència sobre l'equinoteràpia duta a terme pel mateix centre durant la fira eqüestre celebrada els dies 15 i 16 de juny de 2013 a Bàscara ("Equifira"). Per telèfon vam concretar un dia de visita.

El dia que ens vam trobar, a més de fer l'entrevista em van informar sobre un curs de Voluntariat d'Auxiliar de Teràpia Assistida amb Cavalls que té l'objectiu de formar persones que estiguin interessades en el món de la teràpia i dels cavalls, i en el qual m'hi vaig inscriure. Va ser un curs intensiu de 15 hores els dies 6 i 8 d'agost de 2013. (Annex E). D'aquest curs en vaig treure molta informació que m'ha servit, de la mateixa manera que l'entrevista, tant per la part pràctica com la teòrica. El curs estava estructurat de la següent manera:

Es dividia en una part teòrica on vam aprendre quines són les funcions de l'Auxiliar de Teràpia Assistida amb Cavalls, tot el material que s'utilitza en les sessions, l'estructura de les sessions del centre, els tipus d'usuaris que assisteixen a les sessions i la política del centre.

I una part pràctica on ens van ensenyar a realitzar les funcions de l'Auxiliar de Teràpia Assistida amb Cavalls: anar a buscar el cavall al camp i mirar si està en bon estat, dur a terme l'escalfament de l'animal en cas que sigui necessari, un cop a la pista portar el cavall del ramal pel lloc indicat i realitzant les figures de pista acordades i els canvis de mà necessaris i saber encadenar les sessions.

El curs m'ha servit per verificar la teoria del treball amb la pràctica, ja que he pogut comprovar els múltiples beneficis que té el cavall com animal de teràpia tant a nivell físic com psicològic.

El nivell físic es basa principalment en els tres principis bàsics que beneficien l'usuari

- a) **La transmissió de l'escalfor corporal:** és important dur a terme un escalfament del cavall per augmentar la seva temperatura corporal prèviament a la sessió, sobretot en cas que l'usuari estigui afectat de paràlisi cerebral, ja que la seva musculatura és molt rígida i això ajuda a la relaxació d'aquesta i dels lligaments.
- b) **La transmissió dels impulsos rítmics:** es pot observar com l'usuari té tendència a mantenir el tronc recte.
- c) **La transmissió d'un patró de locomoció equivalent al patró fisiològic de la marxa humana:** és un efecte que s'observa en el moment en què l'usuari és a sobre del cavall i aquest està en moviment; es pot veure com la pelvis de l'usuari efectua un moviment idèntic al que fa una persona quan camina.

Alhora es pot observar com l'usuari va adquirint coordinació i reflexos al llarg de la sessió mitjançant les activitats planificades.

En l'àmbit psicològic es pot observar clarament l'efecte positiu que té l'animal sobre els usuaris: el seu estat d'ànim canvia quan entren en contacte amb el cavall, sempre somriuen, es mostren més atents i concentrats, s'animen i això comporta a la interacció i la comunicació tant amb l'animal com amb l'auxiliar o l'equinoterapeuta afavorint així la socialització.

Aprofitant que vaig conèixer alguns dels usuaris i els seus responsables (pares o altres familiars), vaig tenir l'oportunitat de poder entrevistar breument a la responsable d'una usuària amb retard mental que desde fa vuit anys assisteix al centre; em va explicar els beneficis i les millores que li comporta l'equinoteràpia tant a nivell físic com psíquic, entre els quals hi ha l'augment de la capacitat d'atenció, concentració i coordinació.

Pel que fa a l'estructura de les sessions del centre es treballen unes fases o activitats depenent del pla terapèutic dels usuaris.

Les fases són les següents:

- a) **Acollida al centre:** l'equinoterapeuta i l'auxiliar reben a l'usuari i els seus responsables i acompanyen a l'usuari al lloc de treball on prèviament l'auxiliar hi haurà disposat el cavall net i en bones condicions per treballar, així com el material necessari que s'utilitzarà (material d'higiene: pintes, raspalls, etc. I el material per muntar específic per a cada usuari: sella, brides, casc, etc.)
- b) **Salutació i higiene:** l'usuari saluda l'animal acariciant-lo, mostrant-li afecte i parlant amb ell, tot seguit es procedeix a la higiene: l'usuari amb l'ajuda de l'auxiliar o de l'equinoterapeuta pentina i raspalla el cavall i li neteja els cascos.
- c) **Preparació de l'equip** (prèviament o durant la sessió depenent de l'objectiu terapèutic): l'auxiliar col·loca l'equip per muntar el cavall amb la participació de l'usuari.
- d) Portar el cavall a la pista, a l'escala adaptada o a la rampa: l'auxiliar porta l'animal al lloc indicat perquè hi pugui pujar l'usuari.
- e) **Monta terapèutica o treball a terra:** depenent del pla terapèutic es realitzaran unes activitats o altres; normalment són activitats en les quals l'usuari ha de realitzar moviments amb les extremitats superiors com fer passes amb una pilota, imitar els moviments que realitza l'equinoterapeuta tot interaccionant amb l'animal.
- f) **Endreçar l'equip i el material d'higiene:** un cop acabada l'activitat l'auxiliar s'acomiada de l'usuari i procedeix a endreçar tot el material utilitzat i en cas necessari, començar a preparar el material o el cavall de la sessió següent.
- g) **Despedida:** als últims minuts l'equinoterapeuta parla amb els responsables de l'usuari sobre la seva evolució i finalment s'acomiada.

Portant tot això a la pràctica, no sempre es compleix degut a diversos factors normalment imprevistos, el principal és la inestabilitat del temps, ja que de vegades s'ha de suspendre alguna activitat o canviar-la a causa de la pluja o el vent. Per altra banda tampoc es compleix estrictament amb les pautes dels horaris: hi ha sessions que s'han d'allargar o d'escurçar una mica per qualsevol imprevist ja pot ser degut al cavall o a l'usuari.

9. WEBGRAFIA

<http://www.terapiaconperros.com/default.asp>

<http://animalesterapeutas.blogspot.com.es/>

<http://www.fundacionlazosdeamor.com/>

<http://terapiaasistidaporperros.wordpress.com>

<http://www.actiweb.es/equinoterapialazosdeamor/>

<http://www.equinoterapia.es/>

<http://equitacionterapia.com/>

http://www.pnp.gob.pe/boletin/bol_abr/cont_inters/equin_ter.html

<http://www.asocequinoterapia.org/>

<http://www.pradoluis.com/>

<http://www.pottokaleku.com/index.php/eu/>

<http://fundacioncaritascr.blogspot.com.es/>

<http://revistair.com/>

<http://www.terapia-fisica.com/>

<http://www.delfiniti.com/>

<http://www.peques.com>

<http://confe.org/>

http://docente.ucol.mx/al028768/public_html/index.htm

<http://pauli3.wordpress.com/>

<http://repositori.uvic.cat/>

<http://www.animanaturalis.org/home/es>

<http://www.ctac.cat/CTAC/ctacinicio.html>

<http://www.voraus.com/>

<http://www.terapiaconanimales.com/>

<http://argos.portalveterinaria.com/>

<http://www.arrakis.es/>

<http://www.etcn.es/>

<http://www.asociacionoye.es/>

<http://www.askal.es/>

<http://perrosguia.once.es/>

<http://www.actiweb.es/cvlynx/archivo2.pdf>

<http://www.sobreperros.com/>

<http://www.aetana.es/>

<http://www.gatosdomesticos.com/>

10. BIBLIOGRAFIA

Nacho Sierra, *Perros cómo son*, Ediciones B, S.A. Bailén, 84 – 08009 Barcelona (Espanya)

Pàgines consultades: 98 i 99.

Motiu de la consulta: parla del test de Campbell.

Valeria Rossi, *El adiestramiento del perro*, Editorial de Vecchi S. A. U. 2002, Concell de Cent , 357.
08007 Barcelona

Pàgines consultades: 107, 108, 109 i 110.

Motiu de la consulta: parla de l'ensinistrament del gos pigall i del gos de teràpia.

Jorge Bartolomé Zofío e Isaac Vega, *El delfín mular*, Editorial Debate, S. A. O'Donell, 19, 28009
Madrid, 2000.

Pàgines consultades: 20, 21, 44, 45, 46.

Motiu de la consulta: parla de les característiques i l'hàbitat de l'espècie de dofí *Tursiops truncatus*.

11. CONCLUSIONS

En el treball he complert els objectius que em vaig proposar al principi: he demostrat que els animals aporten molts beneficis a les persones ajudant a millorar la seva qualitat de vida ja que es poden treballar molts objectius terapèutics com la conducta, la comunicació, l'aprenentatge, la socialització, etc.

He enfocat la part pràctica en la TAC i duent a terme el treball de camp he pogut comprovar que tot el que havia redactat anteriorment en la part teòrica és totalment cert, que realment els animals aporten tots aquests beneficis i per això són tant importants per a l'ésser humà.

Fent de voluntària d'auxiliar d'equinoterapeuta m'he adonat que hi assisteixen una gran diversitat d'usuaris tant pel que fa a l'edat com per les seves afectacions. Per mi ha estat una experiència única que m'ha enriquit molt sobretot a nivell de responsabilitat.

També cal tenir en compte que la zooteràpia no és simplement la interacció entre un usuari i un animal, encara que no ho pugui semblar externament; és una activitat estudiada i planejada per professionals de l'àmbit de la salut que utilitzen l'animal com a "eina" per aconseguir els beneficis terapèutics per als usuaris.

Aquest tipus de teràpia és un bon mètode per ajudar a assolir i augmentar l'eficàcia dels tractaments tradicionals; però no és un tractament alternatiu amb el que es pugui substituir el tractament tradicional, encara que ajuda a ampliar els seus efectes.

Pel que fa als animals de teràpia, a l'hora d'escollir-los es té més en compte el seu caràcter que no l'origen o la raça, els animals són una eina de treball però no es pot prioritzar mai el seu servei als principis bàsics del seu benestar.

Per concloure, considero que la societat sovint infravalora el vincle que s'estableix entre la persona i l'animal perquè no en té gaire consciència, aquest és un dels motius pel qual malauradament existeix el maltractament animal.